

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Олефіра Валерія Олександровича

«Психологія саморегуляції суб'єкта діяльності»,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Сучасна психологія може бути охарактеризована кількома найбільш домінуючими тенденціями у своєму більш-менш визнаному науковому статусі. Серед цих тенденцій дві видаються чи не найбільш «модними» і водночас між собою достатньо антагоністичними. Перша: розгалужений потік дослідницького і прикладного дублювання класичних і псевдокласичних проблем, теорій концепцій, свого роду «мантр» (це, наприклад, траси шкіл Фрейда, Павлова, Юнга, певною мірою більш пізніх – Б.Г. Ананьєва, О.О. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Г.С. Костюка). Друга: виокремлення у загальному потоці насправді актуальних і водночас малодосліджених оригінальних проблем (або – підпроблем, що реальніше), з розробкою яких виникають значні методологічні, теоретичні і прагматичні труднощі (це деякі складові нейропсихології, психології мислення, творчості, перцептивної організації свідомості в сучасному інформаційному просторі та ін.)

З певними розстановками акцентів я б роботу В.О. Олефіра відніс переважно до другої групи. І з цим, мені здається, пов'язані оціночні висновки по роботі як позитивного так і дискусійного характеру.

Оскільки йдеться про рівень саме докторського дослідження, то на мій погляд, перш за все слід виокремити стратегічні індикації дисертації,

які свідчать про успішність здійсненого автором дуже непростого «рейду в малодосліджені тили» нашої юної науки.

Перше. Доказово представлена оригінальна, авторська концепція, як я б назвав, саморегулятивної творчої діяльності суб'єкта в умовах різномодальних «шумів» і блокуючих цю діяльність факторів (об'єктивні умови сучасної реальності; суб'єктивні можливості особистості подолання різнобарвних перешкод, стресів та ін.).

Друге. На високому професійному рівні вибудовано теоретико-методологічну платформу організації і практичного, експериментального здійснення визначеного конкретними гіпотезами дослідження (актуальними й прогностично-перспективними – скажімо, реалізація продуктивного зондування глибин інтелектуально-особистісного потенціалу, що вже одне лише надає роботі докторського «оздоблення»).

Третє. Високої оцінки заслуговує розроблений дисертантом інструментарій та технологія його практичного втілення у гостроактуальній сфері подолання ситуативних і хронічних психологічних деструкцій – страху, тривоги, одночасної стимуляції, стійкості та ін., що представлено, зокрема, у виокремленні так званих копінг-стратегій.

Позитивна оцінка дисертації може бути розширена, якщо до неї залучити цілу низку представлених вже менш масштабних складових у всій системі одержаних теоретичних та експериментальних результатів (сюди можна віднести подальше наповнення новими смислами принципів психологічних понять, аналіз структур, що характеризують суб'єкта діяльності, його інтелектуальних характеристик та ін.).

Дозволю собі зробити таку своєрідну анотацію щодо позитивних формальних конкретно-наукових координат дисертації:

- обґрунтована реальна актуальність дослідження, його мета;
- переконливо за ієрархією та змістом представлено досить широкий діапазон поставлених завдань, що логічно перетікають у вихідні гіпотези;

- лапідарно, але з повним смисловим навантаженням подана концепція дослідження, яку продовжують і підтримують теоретико-методологічні основа і методи дослідження;
- адекватними можна вважати як експериментальну базу дослідження, так і достовірними одержані результати, що були доказово апробовані в числених публікаціях та виступах автора на солідних наукових форумах;
- до структурних і загальних науково-мовних ознак дисертації не виникає скільки-небудь принципових зауважень.

Про суттєву наукову новизну та практичну значущість роботи було сказано вище.

Продовжуючи аналіз даного дисертаційного дослідження, я хотів би спеціально підкреслити, що загальний рівень компетентності В.О. Олефіра і представлена до захисту робота заслуговують на більше, ніж переліку його окремих недоліків, що в принципі майже завжди знаходять собі місце «на палубі або ж у трюмах будь-якого корабля», – робота заслуговує на справжню дискусію, а не на якийсь ритуал художньої самодіяльності.

Моя участь у цій дискусії зводиться до наступних запитань і сентенцій:

- з моєї точки зору смислова (понятійна, сутнісна) траса дослідження проходить, можна так сказати, переважно через «володіння» творчого потенціалу; було б набагато переконливіше у плані наукової новизни діаду «творчий потенціал» зробити провідною; тим більше, що це б позбавило автора від дещо радикального розведення потенціалу на інтелектуальний та особистісний, бо це не автономні підсистеми, а скоріше переплетені масиви психічних утворень;
- незайве було б, як мені видається, приділити більше уваги надзвичайно важливої ролі у динамічній системі саморегуляції емоціям, почуттям та волі, оскільки в значній (часом може і

переважаючій) кількості випадків вони визначають своїми стимулюючими або, навпаки, блокуючими функціями сам процес і успішність саморегуляції (недарма, в деяких, нажаль, зовсім нечисленних у нашій психології дослідженнях звертається увага саме на емоційно-вольову стійкість, – скажімо, в працях Є.О. Мілеряна, присвячених операторській діяльності);

- в роботі такого рівня логічним видається певним чином, звичайно не в значних масштабах, визначити авторську концептуальну позицію відносно балансу свідомого й несвідомого в процесах саморегуляції, а також і відносно таких складових як установка, диспозиції, психологічна готовність до діяльності;
- при існуючій на сьогодні, і звичайно не тільки на мій погляд, надмірній термінологічній, а часто й псевдотермінологічній забрудненості наукового психологічного «ефіру», потрібно більш чітко подавати свої робочі визначення, принаймні з обмовленням того, що це робиться в межах даного дослідження; це в першу чергу тут безперечно стосується понять «суб'єкт», «особистість», «інтелект» та деяких інших, бо наскільки ми добре знаємо в нашій науці навколо них буквально вирують дуже серйозні дискусії (про це переконливо свідчать зокрема праці таких відомих фахівців, як О.Ю. Артем'єва, І. Грекова (О. Венцель), Г.С. Костюк, О.О. Мітькін, О.Т. Соколова, так само як і тих, що на них неодноразово посилається автор); і це, до речі, питання, що стосуються не тільки понятійно-термінологічного дослідницького інструментарію, а і взагалі принципів теоретико-методологічних парадигм у розбудові всієї структури конкретного напрямку розробок, бо ж деякі авторитетні вчені взагалі оминають суб'єктний підхід як такий, що переважно відбиває логічний, а не психологічний ракурс;

- нарешті, не можу залишатись байдужим до того, що наш шановний дослідник, якому аж ніяк не бракує ерудиції, чомусь залишив поза межами свого аналізу (або хоча б побіжного називання) розробки київської школи, яка до речі, давно вийшла за межі Києва, вивчення стратегій творчої діяльності. Можливо це зроблено свідомо, щоб не впадати в іноді модне своєрідне «розшаркування» перед можливими майбутніми опонентами (у дисертаційній бібліографії не знайшлося місця для хоча б однієї позиції, так само і для праць Ж.П. Вірної і Л.А. Мойсеєнко, і це в той час, коли, скажімо, двом іншим «дамам» – Т.В. Корніловій і В.І. Моросановій відпущено аж по 7 позицій кожній – мабуть це хороша ілюстрація до дуже важливої психологічної теми: «проявлення суб'єктивних предпочтений»); разом з тим шановний Валерій Олександрович ще й залучив до тексту низку авторів, які, м'яко кажучи, не мають часом навіть опосередкованого відношення до досліджуваної ним проблеми.

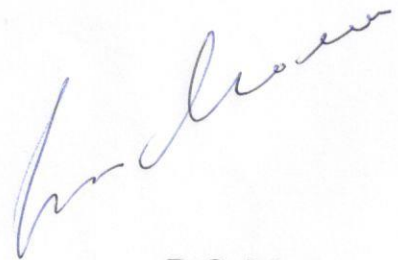
Цікаву, на моє переконання, дискусію з автором можна було б продовжити ще по кількох аспектах, але не треба забувати, що найбільш вагомий аргумент у дискусії, а тим більш – у критиці, – це самому здійснити роботу, яку ми хотіли б вимагати від когось іншого. Тому не слід переходити від існуючих норм наукового диспуту до свавілля якогось сучасного естрадного ток-шоу, де цілком припустимо замість аргументів і фактів виголошувати будь-які фантазії, а часом і наукообразні дурниці.

Повертаючись до сказаного у першій частині відзиву і не претендуючи на те, що мої дискусійні міркування мають вигляд якогось варіанту вето, дозволю з повним переконанням зробити такий заключний висновок: дисертаційне дослідження «Психологія саморегуляції суб'єкта діяльності» здійснено на високому науковому рівні, що повністю відповідає існуючим стандартам і формальним вимогам п.п. 10 і 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння звання старшого

наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, які висуваються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, а його автору Валерію Олександровичу Олефіру можна присвоїти науковий ступінь доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

завідувач лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, доктор психологічних наук,
професор, дійсний член НАПН України

В.О. Моляко

